

**Nonverbaalit vuorovaikutusaloitteet alle 3-vuotiaiden
leikki-tilanteissa**

Eveliina Rantonen & Laura Toikkanen

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma
Kevätlukukausi 2021
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Rantonen, Eveliina ja Toikkanen, Laura. 2021. Nonverbaalit vuorovaikutusaloitteet alle 3-vuotiaiden leikki-tilanteissa. Kasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden ja psykologian laitos. 32 sivua.

Tutkielmamme aiheena on kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus päiväkodin leikki-tilanteissa. Nonverbaaleiden vuorovaikutusaloitteiden huomioiminen sekä niihin vastaaminen vaatii kasvattajalta erityistä herkkyyttä. Reagoimalla lapsen tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin kasvattaja voi hyödyntää sen kautta syntyvät vuorovaikutustilanteet lapsen oppimisen ja kehityksen tukemiseksi. Tutkimuksemme tavoitteena onkin selvittää, millaisin nonverbaalein keinoin alle 3-vuotiaat lapset tekevät vuorovaikutusaloitteita kasvattajalle ja kuinka kasvattajat vastaavat niihin.

Keräsimme tutkimusaineiston havainnoimalla alle 3-vuotiaiden lasten leikki-tilannetta päiväkodissa. Havainnoitava päiväkotiryhmä koostui 12 lapsesta sekä kolmesta kasvattajasta. Ennen tutkimusaineiston keräämistä valitsimme kirjallisuutta apuna käyttäen neljä erilaista vuorovaikutusaloitteen tekotapaa, joita havainnoimme päiväkodissa. Havainnoitaviksi vuorovaikutusaloitteen tekotavoiksi valikoituvat ääntely, katse, kosketus sekä eleet. Tutkimus on laadullinen ja aineisto analysoitiin sisällönanalyysin menetelmin.

Tutkimuksemme tuloksista kävi ilmi, että tehdessään vuorovaikutusaloitteita kasvattajalle, lapset käyttivät kaikkia ennalta valitsemiamme nonverbaaleja vuorovaikutusaloitteen tekotapoja. HavaitSIMME, että tehokkain tapa tehdä vuorovaikutusaloitteita oli yhdistää kaksi eri nonverbaalia vuorovaikutusaloitteen tekotapaa. Tutkimustuloksista ilmeni myös se, että nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteen tekotavoista ainoastaan kosketus oli toimiva sellaisenaan. Muut aloitteen tekotavat vaativat rinnalleen aina jonkin muun tavan tehdä vuorovaikutusaloite.

Asiasanat: vuorovaikutus, nonverbaalinen vuorovaikutus, varhainen kommunikaatio, varhaiskasvatus, leikki

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	2
1 JOHDANTO	5
2 VUOROVAIKUTUS VARHAISKASVATUKSESSA	7
2.1 Vuorovaikutus.....	7
2.2 Varhainen kommunikaatio.....	8
2.3 Nonverbaalinen vuorovaikutus.....	10
2.4 Vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen.....	11
2.5 Vuorovaikutuksen laadun merkitys varhaiskasvatuksessa	12
2.6 Leikki ja vuorovaikutus	13
3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	15
3.1 Tutkimuskysymykset.....	15
3.2 Tutkimuksen lähestymistapa	15
3.3 Tutkimusaineiston keruu.....	16
3.4 Aineiston analyysi	17
3.5 Eettiset ratkaisut.....	18
4 TULOKSET	20
4.1 Lasten tekemät nonverbaalit vuorovaikutusaloitteet.....	20
4.1.1 Ääntely.....	21
4.1.2 Katse.....	21
4.1.3 Kosketus.....	21
4.1.4 Eleet.....	22
4.2 Vuorovaikutusaloitteiden yhdistäminen	22
4.3 Vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen.....	24
5 POHDINTA	27

5.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	27
5.2 Tutkimuksen arviointi.....	28
5.3 Jatkotutkimusaiheet ja käytännön sovellukset	29
LÄHTEET	31

1 JOHDANTO

Tutkielmassamme tarkastelemme lapsen ja kasvattajan välistä vuorovaikutusta. Tarkoituksena on selvittää, millaisin keinoin alle 3-vuotiaat lapset tekevät vuorovaikutusaloitteita kasvattajalle sekä päiväkotiryhmän muille lapsille leikkilanteessa. Tavoitteenamme on selvittää, millaisia nonverbaaleja keinoja lapset käyttävät vuorovaikutusaloitteiden tekemiseen ja kuinka kasvattaja näihin reagoi. Mielenkiintoista onkin, huomioiko kasvattaja kaikki vuorovaikutusaloitteet vai jääkö osa niistä huomaamatta.

Mielenkiintomme tutkielman aihetta kohtaan heräsi omien kokemustemme pohjalta. Varhaiskasvatuksen kandidaatin tutkintoon kuuluvien päiväkodissa suoritettujen työharjoittelujen ja sijaisuuksien perusteella tehtyjen huomioiden pohjalta olemme todenneet, että kasvattaja jää usein leikistä ulkopuolelle ja seurailee leikkiä sivusta vain lapsia vahtivan aikuisen roolissa. Usein kasvattaja puuttuu leikkiin vain ristiriitatilanteiden selvittämiseksi (Lehtinen & Koivula 2017, 178). Myös Munter (2013) nostaa artikkelissaan esille, että varhaiskasvatuksessa pienemmät lapset nähdään usein hoivan ja huolenpidon kohteina, eikä heitä pidetä leikki-ikäisinä. Näin ollen keskustelut kaikkein pienempien lasten leikistä ja sen merkityksestä heille saattavat jäädä käymättä. (Munter 2013, 114.) Vaikkei pienten lasten leikkiä välttämättä pidetä yhtä kehittyneenä ja johdonmukaisena kuin yli 3-vuotiaiden lasten leikkiä, tarjoaa se kasvattajalle silti tärkeän paikan tukea lasten oppimista. Päiväkodissa työskennellessämme olemme huomanneet, millaisia mahdollisuuksia lasten oppimisen tukemiseen, leikissä mukana oleminen kasvattajille tarjoaa.

Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että jokaisella kasvattajalla on riittävästi rohkeutta osallistua ja heittäytyä leikkiin. Leikkiin osallistuminen ja sen ohjaaminen vaatii kasvattajalta pedagogista pätevyyttä. Leikkimisen taito on kuitenkin harjoiteltavissa oleva taito, mikä kehittyy harjoituksen ja kokemuksen myötä. (Lehtinen & Koivula 2017, 179-182.) Toivommekin, että tutkielmamme tarjoaa

niin nykyisille kuin tulevillekin kasvatustalan ammattilaisille sekä muille aiheesta kiinnostuneille välineitä kehittää itseään leikin ohjaajana.

2 VUOROVAIKUTUS VARHAISKASVATUKSESSA

Tässä luvussa ensimmäiseksi käsittelemme vuorovaikutuksen määritelmää, jonka jälkeen otamme tarkasteluun varhaisen kommunikaation. Varhaisen kommunikaation jälkeen tarkastelemme nonverbaalista vuorovaikutusta ja vuorovaikutusaloitteita, jotka ovat tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä. Tämän jälkeen tarkastelemme vielä vuorovaikutuksen laadun merkitystä varhaiskasvatuksessa sekä sitä, miksi vuorovaikutus on tärkeää päiväkodissa ja miksi sitä on syytä korostaa pienten lasten keskuudessa. Lopuksi käsittelemme leikkiä ja vuorovaikutusta yhdessä.

Yhdeksi osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää kuuluu varhaiskasvatus, joka on lapsen kasvun ja oppimisen kannalta tärkeää. Varhaiskasvatuksesta lähtee elinikäinen oppimisen perusta ja sen yhtenä tehtävänä on vastata lasten hyvinvoinnista sekä tukea kotona tapahtuvaa kasvatusta. Varhaiskasvatuksen yksi yleisin toimintamuoto on päiväkodissa toteutuva varhaiskasvatus. (Opetushallitus 2018, 7, 18-19.)

2.1 Vuorovaikutus

Vuorovaikutukseksi kutsutaan tilanteita, joissa vähintään kaksi eri osapuolta kohtaavat erinäköisistä syistä (Hinde 1987, Salmisen 2017, 164 mukaan). Vuorovaikutus voi parhaimmillaan edistää lapsen oppimista ja tukea hänen kehitystään, kun kyseessä on kasvattajan ja lapsen välinen arvostava ja toimiva vuorovaikutus. Kasvattajan toiminta sekä hänen ja lapsen välinen vuorovaikutus pohjautuu hyvin pitkälti kasvattajan pedagogiseen rooliin. (Salminen 2017, 163.) Vuorovaikutustilanteisiin vaikuttaa se, miten yksilöt ovat kokeneet aiemmat vuorovaikutustilanteet (Hinde 1987, Salmisen 2017, 164 mukaan). Sen vuoksi kasvattajan on oltava herkkä kohdatessaan pieni lapsi ja hänen kokemusmaailmansa. Kun vuorovaikutus syvenee, kutsutaan tilannetta vuorovaikutussuhteeksi, mitä esiintyy varmastikin päiväkodin arjessa lapsen ja kasvattajan ollessa

päivittäisessä toiminnassa. Vuorovaikutussuhteessa vuorovaikutustilanne on enemmän vastavuoroista. (Salminen 2017, 164.)

Lapsen ja kasvattajan välinen vuorovaikutus muodostuu useissa arkisissa tilanteista (Laakso 2103; Trevarthen & Aitken 2001, Koivula & Laakso 2017, 110 mukaan). Lapsi saa kokemusta erilaisista vuorovaikutustilanteista niin kotoa kuin päiväkodistakin ja myös muista ympärillä olevista ympäristöistä. Monenlaiset vuorovaikutussuhteet toimivatkin pohjana lapsen kasvulle, kehitykselle ja oppimiselle. (Salminen 2017, 164.) Myös Ahonen (2015, 49) kertoo artikkelissaan Kernaniin ym. (2011) viitaten, että kaikenlaiset vuorovaikutustilanteet ovat lapsen kehityksen kannalta merkityksellisiä. Erilaiset vuorovaikutustilanteet kasvattajien ja lasten välillä sekä lasten keskuudessa luovat pohjaa muun muassa kehittyville leikkitaidoille sekä kielen ja ajattelun kehitykselle (Opetushallitus 2018, 39).

Pieni lapsi tutkii ja havainnoi ympäristöään kuulo- ja näköhavaintojen sekä kosketuksen avulla. Ilmeet, kehon asennot, itku ja ääntely toimivat hänelle tunteiden ja tarpeiden ilmaisemisen tukena. (Papousek 2007, Koivula & Laakso 2017, 109 mukaan.) Kun pienen lapsen tarpeisiin ja viesteihin vastataan, pystyy lapsi näkemään itsensä oman ympäristönsä vaikuttajana sekä aktiivisena toimijana saatujen kokemusten kautta (Papousek 2007; Trevarthen & Aitken 2001, Koivula & Laakso 2017, 109 mukaan). Trevarthenin (1979) mukaan lapsi voi kutsua kasvattajaa kehon liikkeillä, hymyilemällä sekä vastaamalla kasvattajan äänensävyihin (Koivula & Laakso 2017, 110).

2.2 Varhainen kommunikaatio

Lapsen itsensä ilmaisulle luodaan pohjaa varhaisessa kommunikaatiossa (Koivula & Laakso 2017, 111). Kommunikaatiolla tarkoitetaan kahden tai useamman henkilön välistä sanallista tai sanatonta viestintää (Papousek 2007, 258). Varhaisella kommunikaatiolla puolestaan tarkoitetaan lapsen tapaa viestiä ennen puheen tuottamista. Varhaisen kommunikaation keinoja ovat eleet, ilmeet, katse, liikkeet, tarkkaavaisuus, kosketus ja ääntely. (Koivula & Laakso 2017, 111-112.)

Tällaiset esikielelliset keinot sijoittuvat lapsen kahdelle ensimmäiselle ikävuodelle (Laakso 2011, Koivula & Laakso 2017, 112 mukaan).

Lapsen esikielellinen kehitys voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, joita ovat kahdenvälisen tai ei-tavoitteellisen kommunikaation vaihe (5-6kk), kolmenvälisen tai tavoitteellisen vaihe (6-8kk) sekä rinnakkaisvaihe (1-2v) (Laakso 2014, Koivula & Laakso 2017, 112 mukaan). Esikielellisen kehityksen ensimmäisessä vaiheessa lapsi kykenee lyhytkestoiseen, kahdenkeskiseen vuorovaikutukseen kasvattajan kanssa, jonka aikana hän tarkkailee kasvattajan ilmeitä. Toisen vaiheen käynnistyessä lapsi kiinnostuu hänen ympäristössään olevista esineistä. Siirtyminen kokonaan tavoitteellisen kommunikaation vaiheeseen tapahtuu, kun lapsi alkaa käyttämään selkeitä eleitä osoittaakseen huomionsa tiettyyn asiaan tai esineeseen. (Laakso 2014; Laakso ym. 1999, Koivula & Laakso 2017, 112 mukaan.) Esikielellisen kehityksen kolmannessa vaiheessa lapsen puheen tuottaminen aktivoituu (Laakso 2014, Koivula & Laakso 2017, 113 mukaan). Sanojen lisäksi lapsi käyttää kuitenkin vielä paljon esikielellisen kommunikaation keinoja, minkä takia tätä vaihetta kutsutaankin rinnakkaisvaiheeksi (Koivula & Laakso 2017, 113). Beukerin ym. (2013, 80) tekemän tutkimuksen mukaan juuri nämä ikävaiheet ovat varhaisen viestintätaidon kehittämisen kannalta tärkeitä.

Varhaisen kommunikaation päämäärät eivät välttämättä ole pienelle lapselle tietoisia, mutta lapsen pyrkimykset voidaan selvittää havainnoimalla hänen käyttäytymistään (Koivula & Laakso 2017, 111). Myös Papousek (2001, 258) toteaa tutkimuksessaan, että varhainen kommunikaatio on säätelemätöntä. Se, missä määrin lapsi tulee ymmärretyksi, ei riipu ainoastaan lapsen tekemästä vuorovaikutusaloitteesta, vaan siihen vaikuttavat myös aloitteen vastaanottajan havaintokyky, kognitiiviset valmiudet, aiempi kokemus ja tieto sekä kyky asettua lapsen asemaan. (Papousek 2007, 258.)

2.3 Nonverbaalinen vuorovaikutus

Nonverbaali viestintä koostuu sanattomasta kommunikaatiosta, johon kuuluu katse, ääni, eleet sekä ilmeet (Andrews & Herschel 1996, Ahonen 2015, 47 mukaan). Näiden lisäksi nonverbaaliseen vuorovaikutukseen kuuluu kosketus sekä tilankäyttö (Chaney & Martin, Ahonen 2015, 47 mukaan). Tilankäytöllä vuorovaikutustilanteissa voidaan tarkoittaa esimerkiksi fyysisen etäisyyden määrittämistä (Svinhufvud ym. 2009, Ahonen 2015, 47 mukaan.) Ahosen (2015, 47) tutkimuksen mukaan ilmeiden ja eleiden avulla pystymme ilmaisemaan tunteita ja havainnollistamaan puhetta. Läheisyyttä ja etäisyyttä ihminen pystyy ilmaisemaan esimerkiksi kehonliikkeiden kautta. Vuorovaikutustilanteissa koskettaminen voi esiintyä esimerkiksi halaamalla lohduttamisena. (Svinhufvud ym. 2009, Ahonen 2015, 47 mukaan.)

Ahosen (2015) artikkelissa viitaten Bergeriin ja Luckmaniin (1966/2002) tulee esille se, että kasvokkain tapahtuvaa vuorovaikutusta pidetään sosiaalisen vuorovaikutuksen osalta hyvin tyypillisenä, jossa puhutun kielen rinnalla esiintyy nonverbaalia vuorovaikutusta, kuten eleet ja ilmeet. Kun kohtaamme vuorovaikutuksessa toisen henkilön todellisessa tilanteessa, voimme tehdä omia tulkintoja vuorovaikutusprosessissa. (Ahonen 2015, 46-47.)

Ahonen (2015) tuo esille tutkimuksessaan, että varhaiskasvattajien nonverbaalisella viestinnällä on lapselle suuri merkitys. Kasvattajan äänensävyt, kehon asennot ja eleet ovat nonverbaalisen vuorovaikutuksen osalta lapsen näkökulmasta tärkeitä, sillä nonverbaalinen viestintä painottuu lasten vuorovaikutuksessa (Strandell 1995, Ahonen 2015, 187 mukaan). Nonverbaali vuorovaikutus korostuu erityisesti pienten lasten kanssa työskennellessä. Tärkeäksi nouseekin se, että kasvattaja vastaa lapsen todellisiin tarpeisiin. (Ahonen 2015, 187.)

Vaikka jokaisen yksilölliseksi voimavaraksi voidaan luokitella kyky kommunikoida, vaikuttaa siihen myös toiminnan rakenteelliset tekijät ryhmässä. Lapsiryhmät poikkeavat toisistaan muun muassa nonverbaalisen viestinnän ymmärtämisestä kyseisessä toimintaympäristössä. Siihen vaikuttaa merkityksellisesti myös se, miten kasvattaja tukee lapsen kommunikaatiota ja kuinka herkästi hän tulkitsee ja reagoi lasten tarpeisiin. (Turja & Vuorisalo 2017, 48.)

2.4 Vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen

Pieniltä tuntuvat valinnat päiväkodin arjessa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa voivat koitua merkityksellisiksi asioiksi vuorovaikutuksen jatkumisen kannalta (Holkeri-Rinkinen 2009, Salmisen 2017, 168 mukaan). Kasvattajilta vaaditaan herkkyyttä pystyä reagoimaan lasten vuorovaikutusaloitteisiin ja tarpeisiin heikkin arjen keskellä nopeasti. Vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen on myös pedagogisesti tärkeää, sillä ne voivat viedä lapsen kasvua ja kehitystä eteenpäin. (Salminen 2017, 168.) Thomasonin & La Paron (2013, 227) tutkimuksessa on todettu, että mitä herkemmin kasvattajat vastaavat lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin, sitä paremmin lasten on todettu suoriutuvan erilaisista sosiaalisista tilanteista.

Kasvattajan omat arvot ja uskomukset vaikuttavat kasvatustyöhön. Pedagogiikkaa esiintyy aina kasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Pedagogiikalla tarkoitetaan kasvattajan toimintaa, joka mahdollistaa lapsen ikätasoa vastaavan oppimisen, kasvamisen ja kehittymisen. Kasvattajan pedagogiikassa tulee esille myös hänen tietotaitonsa siitä, millainen toiminta kullekin lapsiryhmälle sopii. (Salminen 2017, 167-168.) Päivittäisissä vuorovaikutustilanteissa toimiminen vaatii varhaiskasvatuksen opettajilta taitoa osata vastata lasten ehdotuksiin ja mielenkiinnon kohteisiin (Salminen 2014, Salmisen 2017, 168 mukaan). Salmisen (2017, 170) mukaan tutkimukset ovat osoittaneet, että erilaiset kasvatukselliset tavoitteet kehittyvät erilaisten vuorovaikutustilanteiden myötä.

Lapsen oikeuksiin kuuluu, että lapsi tulee ymmärretyksi juuri niillä ilmaisun keinoilla, joita hänellä on käytettävissä (Opetushallitus 2018, 21). Siksi kasvattajan on tärkeää vastata myös lapsen nonverbaalisin keinoin tehtyihin vuorovaikutusaloitteisiin. Mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä tärkeämpää kasvattajan on tiedostaa varhaisen vuorovaikutuksen ja kiintymyssuhteen merkitys (Koivula & Laakso 2017, 121).

2.5 Vuorovaikutuksen laadun merkitys varhaiskasvatuksessa

Jokainen lapsi on erilainen ja sen vuoksi on tärkeää, että kasvattajat oppivat tuntemaan päiväkodin arjessa jokaisen lapsen yksilöllisen kommunikointitavan (Suvanto 2011, Koivula & Laakso 2017, 122 mukaan). Päiväkodin arjessa on tärkeää rakentaa lapsia tukeva oppimisympäristö, jossa otetaan huomioon mm. lasten vahvuudet ja kyvyt sekä kannustavat ja ohjaavat lapsia yhteisölliseen oppimiseen (Jennings & Greenberg 2009, Koivula & Laakso 2017, 122 mukaan). Tällä tavoin lapsille annetaan mahdollisuus sosiaalisten taitojen harjoitteluun (Koivula & Laakso 2017, 122).

Ahosen (2015, 48) artikkelissa nousee esille Strandelliin 1995 ja Gersteniin (2011) viitaten kasvattajan läsnäolon ja tilanteeseen pysähtymisen suuri merkitys lasten kanssa jaetun vuorovaikutuksen osalta. Lasten viestintää vastaanottavainen ja kuunteleva kasvattaja mahdollistaa laadukkaan vuorovaikutuksen, joka voi toteutua monenlaisissa kokemusmaailmoissa. (Ahonen 2015, 48.) Laadukkaaseen vuorovaikutukseen kuuluu emotionaalinen, sosiaalinen, fyysinen ja ohjauksellinen ulottuvuus, jotka yhdessä muodostavat varhaiskasvatuksen laadun kriteerit (Pianta ym. 2005, Ahonen 2015, 48 mukaan).

Useiden vuorovaikutustutkimusten pohjalta on todettu, että lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttaa myönteisesti laadukas ja positiivinen vuorovaikutus (mm. Mashburn ym. 2008, Pakarinen ym. 2011, Salminen 2017, 174 mukaan). Kasvattajan ja lapsen välille rakennettu luottamussuhde korostaa merkitystään laadukkaiden oppimistilanteiden syntymisessä (Salminen 2014, Salmisen 2017, 168 mukaan). Laadukkaan vuorovaikutuksen on todettu edistävän myös lasten akateemisten taitojen kehittymistä (Salminen 2017, 174). Kun kasvattaja on lapselle lämmin ja hänen tarpeisiinsa reagoiva aikuinen, on sillä todettu olevan positiivisia vaikutuksia ongelmakäyttäytymisen vähenemiseen (La Paro ym. 2014, Salminen 2017, 174 mukaan). Ahosen (2015) tutkimuksen mukaan lämpimässä vuorovaikutuksessa on huomattu, että kasvattaja kohtaa lapsen kiireettömästi sekä vuorovaikutus lasten kanssa välittyy tärkeäksi. Kasvattaja pyrkii mahdollisimman hyvään lapsen tarpeiden tunnistamiseen ja niiden vastaamiseen sekä

kuuntelee lasta arvostavasti. (Ahonen 2015, 109.) On myös tutkittu, että mitä varhaisemmasta laadukkaasta vuorovaikutuksesta on kyse, sitä pidempiaikaista hyötyä siitä on lapselle (Salminen 2017, 175).

Varhaiskasvatuksen opettajan työ pohjautuu pitkälti vuorovaikutukseen, johon vaikuttaa persoona sekä jokaisen kasvattajan oma tapa tehdä työtä. Tämän vuoksi laadukkaaseen ja hyvään vuorovaikutukseen ei ole yhtä oikeaa ratkaisua, vaan hyviin toimintatapoihin on olemassa useita erilaisia pedagogisia toimintamalleja. Myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) ja Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet (2014) antavat varhaiskasvatuksen työtä tekevälle mahdollisuuden luoda laadukasta varhaiskasvatusta omalla tavallaan. Tämä antaa myös hyvät edellytykset päivittäiseen laadukkaaseen vuorovaikutukseen ja pedagogiikkaan. (Salminen 2017, 175-176.)

2.6 Leikki ja vuorovaikutus

Kasvattajat joutuvat usein miettimään omaa rooliaan lasten leikeissä. He jäävät usein lasten leikeistä ulos sen vuoksi, että leikki sujuu lasten kesken hyvin ilman kasvattajaakin. Havainnoijaksi ja leikin kannustajaksi päätyminen on hyvin usein monien kasvattajien rooli. Kuitenkin tutkimustulokset osoittavat, että leikki toimii lapsille paremmin oppimisen tilanteena, kun kasvattajat ovat tuke-
massa lasten leikkiä. On myös huomattu, että kasvattajien läheisyys vaikuttaa positiivisesti 2-3-vuotaiden lasten leikkiin sitoutumiseen ja keskittymiseen. (Lehtinen & Koivula 2017, 177-180.) Fyysisellä ja psyykkisellä läheisyydellään kasvattaja voi tukea myös lasten välillä tapahtuvaa vuorovaikutusta (Opetushallitus 2018, 39).

Leikki on lapsille tärkeä oppimisen väline, joka vie eteenpäin lasten hyvinvointia, kasvua ja kehitystä (Opetushallitus 2018, 38). Lapsille mahdollistetaan erilaisten taitojen oppiminen leikkiessä, kun lapset ovat vuorovaikutuksessa keskenään sekä yhdessä kasvattajien kanssa (Lehtinen & Koivula 2017, 178). Ammattitaitoinen sekä herkästi lasten vuorovaikutusaloitteisiin reagoiva kasvattaja

osaa havainnoida lasten tehtyjä leikkialoitteita sekä vastata niihin lapselle sopivalla tavalla (Opetushallitus 2018, 39). Kun kasvattaja osallistuu lasten leikkiin, voi hän saada enemmän tietoa muun muassa lasten vuorovaikutustaidoista. Tutkimukset ovat myös osoittaneet, että kasvattajan ja lapsen välinen yhteinen leikki edistää positiivisesti vuorovaikutussuhteen syntymistä heidän välilleen. (Lehtinen & Koivula 2017, 180). Tällä on myös myönteisiä vaikutuksia lapsen kehitystä ajatellen (Lillard ym. 2013; Stanton-Chapman 2015, Lehtinen & Koivula 2017, 181 mukaan).

Leikkitilanteet ovat vuorovaikutustilanteiden kannalta sekä lasten että kasvattajan näkökulmasta arvokkaita, sillä leikkitilanteet antavat molemmille osapuolille mahdollisuuden kohdata vuorovaikutuksen toinen osapuoli muun muassa tunteikkaammin kuin muissa vuorovaikutustilanteissa (Roos 2015, Lehtinen & Koivula 2017, 181 mukaan). Leikkitilanne tarjoaa kasvattajalle tilaisuuden keskustella lapsen kanssa esimerkiksi hänen mielenkiinnon kohteistaan (Lehtinen & Koivula 2017, 181). Näiden asioiden vuoksi on äärettömän tärkeää, että kasvattajat vastaavat lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin ja ovat lasten leikissä osallisena.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimuksen toteuttaminen- luvun alussa kerromme tutkimuskysymykset. Luvun toisessa kappaleessa esittelemme tutkimuksemme lähestymistapaa, jonka jälkeinen kappale käsittelee tutkimusaineiston keruuta. Luvun neljännessä kappaleessa käymme läpi aineiston analyysin. Tutkimuksen toteuttaminen- viimeisessä luvussa käsittelemme tutkimuksen eettiset ratkaisut.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisin nonverbaalein keinoin alle 3-vuotiaat lapset tekevät vuorovaikutusaloitteita kasvattajalle leikkitilanteessa. Lisäksi tutkimme sitä, miten kasvattajat vastaavat lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Millaisin nonverbaalein keinoin lapsi tekee vuorovaikutusaloitteita kasvattajalle leikkitilanteessa?
2. Miten kasvattajat vastaavat lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin?

3.2 Tutkimuksen lähestymistapa

Tutkimuksemme on tapaustutkimus. Tapaustutkimukselle on tyypillistä, että tutkimuksen kohteeksi valitaan yksittäinen tapaus, tilanne tai joukko tapauksia. Tapaustutkimuksessa on kiinnostuttu yleensä prosesseista tai yksittäisten tapausten tutkimisesta luonnollisissa tilanteissa. Tapaustutkimuksen tavoitteena on kuvailla tutkittavia ilmiöitä. (Hirsjärvi ym. 2009, 135.) Tässä tutkimuksessa tutkittavaksi valittiin yksittäinen alle 3-vuotiaiden lasten leikkitilanne. Tutkimus toteutettiin tutkittavalle mahdollisimman luonnollisessa tilanteessa, mikä sopii tapaustutkimuksen luonteeseen.

Lähestymme tutkimusta fenomenologis-hermeneuttisesta näkökulmasta, jolle ominaista on se, että sekä tutkimuksen kohteena että tutkijana on ihminen

(Varto 1992, Tuomi & Sarajärvi 2018, 39 mukaan). Fenomenologisen perinteen perusoletus on, että lähes kaikki ihmisen toiminta on tarkoituksenmukaista. Ihmisen katsotaan olevan yhteisöllinen ja todellisuuden merkitykset ovat juuri siitä yhteisöstä lähteviä, jossa yksilö kasvaa. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus pyrkii käsitteellistämään tutkittavan ilmiön. Tarkoituksena on tuoda näkyväksi se, mikä on rutiinin myötä tullut huomaamattomaksi. Tulkinnan ja ymmärtämisen teorian myötä hermeneutiikalla pyritään etsimään sääntöjä, joka määrittää tulkinnat oikeiksi tai vääriksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40-41.)

3.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimus on toteutettu laadullisin eli kvalitatiivisin tutkimusmenetelmin. Laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on kuvata todellista elämää sekä pyrkiä mahdollisimman kokonaisvaltaiseen kohteen kuvaamiseen. Tutkimuksen tavoitteena on löytää tosiasioita, eikä todistaa jo olemassa olevia väitteitä. (Hirsjärvi ym. 2009, 161.)

Laadullisessa tutkimuksessa havainnointia pidetään yleisenä tiedonkeruumenetelmänä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 93). Havainnoinnin avulla saadaan tietoa siitä, mitä todella tapahtuu ja toimivatko ihmiset sanojensa mukaisesti. Havainnoinnin etuna voidaankin pitää suoran, välittömän tiedon saamista ryhmien sekä yksilöiden toiminnasta. Tämän vuoksi havainnointi toimii erinomaisena menetelmänä tutkia vuorovaikutustilanteita, joissa tilanteet ovat nopeasti vaihtuvia ja muuttuvia. (Hirsjärvi ym. 2009, 212-213.) Myös Tuomi & Sarajärvi (2018, 93) viittaavat teoksessaan Grönforsin (2001) perusteluun havainnoinnista tiedonhankintamenetelmänä, jonka mukaan se on toimiva menetelmä silloin, kun tutkittavasta ilmiöstä tiedetään vähän. Tutkimukseen osallistui 12 lasta ja kolme kasvattajaa, joiden välistä vuorovaikutusta tutkimme havainnoimalla.

Tutkimus toteutettiin havainnoimalla ilman osallistumista. Havainnointitilanne oli systemaattinen, sillä havainnoijat olivat ulkopuolisia toimijoita (Hirsjärvi ym. 2009, 214). Kun kyse on havainnoinnista ilman osallistumista, voidaan

todeta, että tutkijoiden ja tutkimukseen osallistuneiden välinen vuorovaikutus ei ole tutkimuksen kannalta olennaista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 94).

Tutkimus toteutettiin yhdessä päiväkodissa havainnoimalla yhtä alle 3-vuotiaiden lasten ryhmää. Toiveenamme oli, että havainnointi toteutettaisiin lapsille mahdollisimman luonnollisessa ympäristössä. Näin ollen havainnointitilaksi valikoitui päiväkotiryhmän oma leikkitila. Havainnointi toteutettiin yhden päivän aikana.

3.4 Aineiston analyysi

Tässä tutkimuksessa käytimme aineiston analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä. Sisällönanalyysin menetelmä mahdollistaa havaintojen analysoinnin systemaattisesti ja objektiivisesti. Sisällönanalyysimenetelmällä pyritään saamaan tietoa yleisessä sekä tiivistetyssä muodossa. Sisällönanalyysin tavoitteena on siis kuvata dokumenttien, tässä havaintojen, sisältö sanallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 117.)

Teoriaohjaavalla analyysillä tarkoitetaan sitä, että analyysin apuna voi toimia teoria, mutta se ei ole suoraan yhteydessä teoratietoon (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109). Päädyimme teoriaohjaavaan sisällönanalyysiin, sillä aineistonkeruumenetelmäksi valittu havainnointi oli strukturoitu, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että olimme etukäteen valikoineet havainnoitavat ilmiöt teorian avulla. Myös havainnointipöytäkirja oli laadittu etukäteen. Näin ollen aineiston analyysi eteni tutkimuskysymysten ja havainnointipöytäkirjaan tehtyjen muistiinpanojen mukaisesti. Strukturoidulla havainnoinnilla siis tarkoitetaan sitä, että havainnointi on kirjallisesti suunniteltu ennen havainnoinnin toteuttamista (Vilka 2006).

Teoriaohjaavaan analyysiin sisältyy induktiivinen päättely, jossa lopputulosta ohjaa teoria (Tuomi & Sarajärvi 2018, 113). Kun uutta tietoa rakennetaan havaintojen pohjalta, kuten me tutkimuksessa teemme, on kyse induktiosta (Grönfors 2011). Tässä tutkimuksessa havainnointipöytäkirjan lisäksi teorian

pohjalta on määritelty vain tutkimuksen kannalta olennaiset käsitteet ja se, millaisia tutkimustuloksia aiemmista aiheeseen liittyvistä tutkimuksista on saatu.

Aloitimme aineiston analysoinnin etsimällä siitä ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaavia tuloksia. Koska olimme jo ennen havainnointia valikoineet vuorovaikutusaloitteen tekotavat, joita tulemme havainnoimaan, ei analyysivaiheessa enää tarvita varsinaista tyypittelyä, teemoittelua tai luokittelua. Sen sijaan aloitimme analysoinnin keräämällä aineistosta ensimmäisen tutkimuskysymyksen kannalta olennaisen tiedon eli pelkistimme sitä koskevat havainnot niin sanotuiksi raakahavainnoiksi. Keskustelimme muun muassa siitä, millaisena tutkittava ilmiö näyttäytyi tutkittavien toiminnassa. Yhdistimme raakahavainnot niin, että pystyimme asettamaan ne nonverbaalien vuorovaikutusaloitteen tekotapojen mukaisiin ryhmiin. (Alasuutari 2011.) Kun ilmiötä kuvaavat esimerkit saatiin nimettyä, siirryttiin käsittelemään toista tutkimuskysymystä ryhmittäin.

3.5 Eettiset ratkaisut

Tutkimuksen alusta alkaen olemme pitäneet huolta siitä, ettemme kirjaa muistiinpanoihimme ylös lasten, kasvattajien tai päiväkodin nimiä, eikä tutkimuspaikan sijaintia. Tämä on yksi toimintatapa siihen, että tutkimukseen osallistuvat pysyvät anonyymeina. Tutkielmamme tulosluvussa käytämme tutkimukseen osallistuneista kasvattajista pseudonyymejä Kasvattaja 1, Kasvattaja 2, Kasvattaja 3. Lapsista emme käytä pseudonyymejä.

Pyrimme tutkielmassamme esittämään tulokset puolueettomasta näkökulmasta sekä pitämään yhtenäisen puolueettoman linjan läpi koko tutkielman. On hyvä kuitenkin muistaa, että tutkijan omat arvot vaikuttavat siihen, miten hän ymmärtää tutkittua ilmiötä (Hirsjärvi ym. 2009, 161). Eettisesti oikeiden ja vastuullisten toimintatapojen noudattaminen sekä edistäminen tutkimusta tehdessä kuuluvat tutkimusetiikkaan. Myös tutkimuksen uskottavuus pohjautuu siihen, että hyvää tieteellistä käytäntöä noudatetaan. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150.)

Tutkimusaineiston keruussa pyrimme siihen, että saamme havainnointitilanteesta lapsille mahdollisimman luonnollisen leikkitilanteen. Pohdimme sitä, että mitä luonnollisempi tilanne lapsille on, sitä luotettavampaa tietoa saamme tutkimuksen näkökulmasta. Ennen havainnointitilannetta painotimme myös kasvattajille sitä, että tutkimuksemme luotettavuuden kannalta mahdollisimman luonnollinen leikkitilanne olisi tärkeää.

Olemme saaneet tutkimusluvan alle 3-vuotiaiden lasten leikkitilanteen havainnointiin päiväkodissa Jyväskylän kaupungilta. Olemme noudattaneet tutkimusta tehdessä tiedekunnan omia eettisiä menettelytapoja sekä periaatteita. Olemme säilyttäneet käsin kerätyt tutkimusaineistot itsellämme, emmekä ole sähköisesti välittäneet tietoja toisillemme tutkimukseen liittyvistä asioista. Tutkimusaineiston hävitämme viimeistään 25.4.2021, jolloin tutkielmaan on viimeinen palautuspäivämäärä.

4 TULOKSET

Tulosluvussa käsittelemme tutkimuksemme tuloksia tutkimuskysymysten mukaisessa järjestyksessä ja havainnollistamme niitä taulukoiden avulla. Tulosluvun ensimmäinen kappale käsittelee lasten leikki-tilanteessa kasvattajalle tekemiä nonverbaaleja vuorovaikutusaloitteita, ja sitä vastasivatko ne etukäteen havainnoitaviksi valittuja vuorovaikutusaloitteita. Tulosluvun toisessa kappaleessa käymme läpi vuorovaikutusaloitteiden yhdistelmiä ja vuorovaikutustilanteiden kestoja. Tuloksissa vuorovaikutuksen pituudesta käytetään joko määritettyä lyhyt- tai pitkäkestoinen. Kolmas luku käsittelee kasvattajien vastaamista lasten tekemiin nonverbaaleihin vuorovaikutusaloitteisiin.

4.1 Lasten tekemät nonverbaalit vuorovaikutusaloitteet

Lasten tekemät vuorovaikutusaloitteet vastasivat etukäteen havainnoitavaksi valittuja nonverbaaleja vuorovaikutusaloitteita. Etukäteen valituista nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteista kaikkia esiintyi leikki-tilanteessa toistuvasti. Havaitimme, että lapset käyttivät lähes aina kahta eri tapaa vuorovaikutusaloitteen tekemiseksi, esimerkiksi ääntely ja katse. Kosketus oli ainoa, joka toimi vuorovaikutusaloitteen tekotapana sellaisenaan.

TAULUKKO 1.

Nonverbaali vuorovaikutusaloite	Esimerkki aloitteen tekotavasta
Ääntely	Kiljahdus, naurahdus, itku, huudahdus
Katse	Katsekontaktin hakeminen
Kosketus	Kasvattajan koskettaminen
Ele	Lelun ojentaminen/näyttäminen, kieriminen lattialla, kaatuminen

4.1.1 Ääntely

Vuorovaikutusaloitteen tekotavoiksi huomioimme kaiken muun ääntelyn paitsi lapsen muodostamat sanat tai lauseet. Ääntelyksi luokittelimme esimerkiksi kiljahdukset, naurahdukset ja erilaisilla äänenpainoilla tuotetut äännähdykset. Erilaisin äänenpainoin tuotettuja äännähdyksiä oli havaittavissa ääntelyn muodoista eniten. Ääntelyn rinnalla lapset käyttivät aina myös jotakin toista nonverbaalia vuorovaikutusaloitteen tekotapaa.

4.1.2 Katse

Pelkkä katse itsessään ei toiminut vuorovaikutusaloitteen tekotapana, vaan se vaati aina rinnalleen jonkin muun vuorovaikutustavan. Katseeseen yhdistetty toinen vuorovaikutusaloitteen tekotapa oli useimmiten ele. Lapsi esimerkiksi ojensi tai näytti jotakin esinettä ja lisäksi katseen avulla osoitti vuorovaikutusaloitteensa tietylle kasvattajalle. Vuorovaikutusaloitteen tekemiseksi katse tarvitsi rinnalleen lähes aina jonkin muun tavan, sillä aloitteen vastaanottaja ei välttämättä havainnut aloitteen tekijän katsetta ollenkaan.

4.1.3 Kosketus

Nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteista kosketus oli ainoa tapa vuorovaikutuksen aloitukselle, mikä toimi sellaisenaan ilman, että se vaatii rinnalleen toista aloitteen tekotapaa. Jos vertaamme kosketusta vuorovaikutusaloitteena esimerkiksi ääntelyyn, kosketuksen avulla kasvattaja huomaa lapsen halun saada huomion, sillä kyse on fyysisestä tavasta tehdä aloite. Pelkän nonverbaalin ääntelyn avulla lapsi ei välttämättä saa kasvattajan kanssa vuorovaikutusta aikaiseksi, koska lapsi ei pysty isossa ryhmässä kohdistamaan ääntelyä tiettyä kasvattajaa kohden.

Lasten ja kasvattajien välisen kosketuksen lisäksi havaitsimme kosketusta vuorovaikutusaloitteen tekotapana myös lasten keskuudessa. Lapset saattoivat

esimerkiksi ottaa toisiaan kädestä kiinni leikin merkiksi. Nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteista kosketusta havaitsimme leikkiatilanteessa vähiten.

4.1.4 Eleet

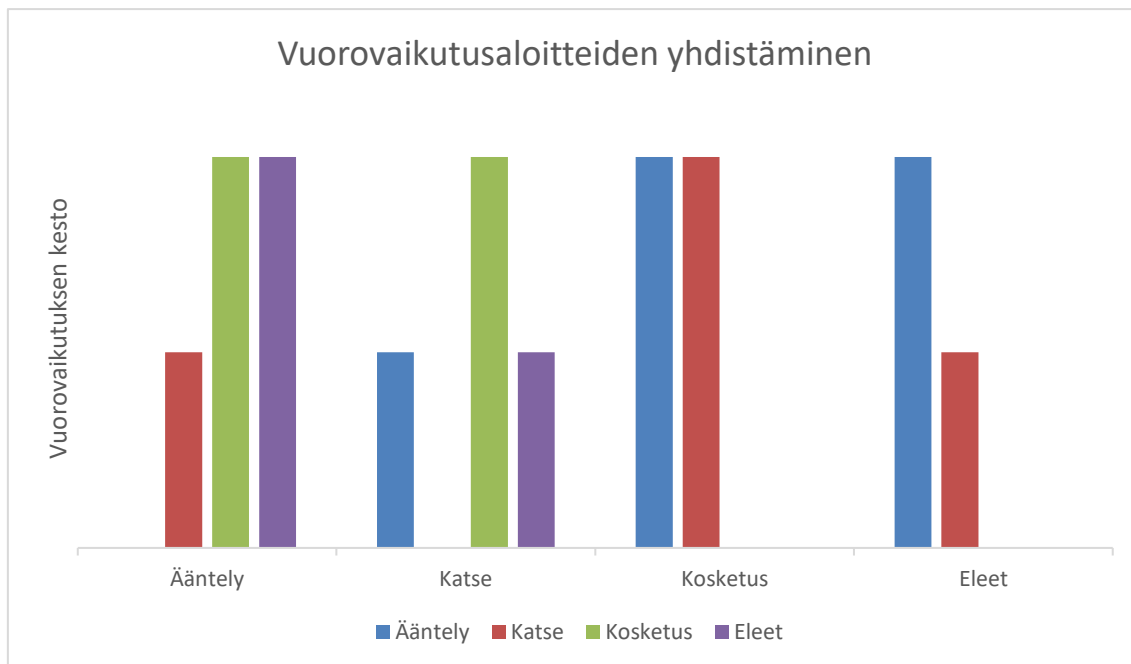
Nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteista totesimme havaintojemme perusteella eleet monipuolisimmaksi tavaksi aloittaa vuorovaikutus. Leikkiatilanteessa tehyiksi eleiksi luokittelimme esimerkiksi esineen ottamisen ja ojentamisen sekä erilaiset kehonliikkeet. Lattialla kieriminen ja samalla katsekontaktin hakeminen kasvattajaan on myös yksi kehonliikkeeksi luokittelemamme ele.

Ennalta valikoitujen nonverbaalien vuorovaikutusaloitteiden lisäksi havaitsimme joidenkin lasten kohdalla pyrkimyksen aloittaa vuorovaikutuksen tekemällä näennäisen kaatumisen. "Kaatumisen" jälkeen lapsi alkoi itkemään ja pyrki saamaan siten kasvattajan huomion. Näennäinen kaatuminen toistui useasti, mutta muihin ennalta valittuihin nonverbaaleihin vuorovaikutusaloitteisiin nähden kaatumisen avulla haettua huomiota oli vähän.

4.2 Vuorovaikutusaloitteiden yhdistäminen

Tässä kappaleessa käymme läpi lasten käyttämiä vuorovaikutusaloitteiden yhdistelmiä. Olemme tuoneet esille taulukossa 2. vuorovaikutustilanteiden kestoa käyttämällä määritteinä pitkä- ja lyhytkestoinen. Tämän tarkempaa vertailua vuorovaikutustilanteiden kestojen välillä emme tee, koska niitä ei ole mitattu tarkasti. Vuorovaikutustilanteiden kestoissa oli kuitenkin havaittavissa eroja silmämääräisesti. Tarkoituksenamme onkin tarkastella eroja eri yhdistelmien avulla aikaansaattujen vuorovaikutustilanteiden kestojen välillä. Tutkimuksemme kannalta koimme merkittäväksi tuoda esille vuorovaikutustilanteiden keston, sillä se saattoi vaikuttaa vuorovaikutuksen luonteeseen.

TAULUKKO 2.

Pitkä pylväs = pitkäkestoinen vuorovaikutus   Lyhyt pylväs = lyhytkestoinen vuorovaikutus

Ääntelyn ja katseen avulla luotu vuorovaikutus ei ollut pitkäkestoista. Ääntely ja kosketus sekä ääntely ja eleet yhdessä puolestaan aikaansaiivat pidempikestoisen vuorovaikutustilanteen. Vuorovaikutusaloite, jonka lapsi teki ääntelyn ja kosketuksen avulla, johti kasvattajan huomion välittömään kiinnittymiseen lapseen. Ääntely ja eleet saivat kasvattajan useimmiten osallistumaan vuorovaikutustilanteeseen sanallisoin keinoin.

Katseen ja kosketuksen yhdistelmällä tehty vuorovaikutusaloite johti pitkäkestoiseen vuorovaikutukseen, jossa kasvattaja vastasi lapsen kosketukseen ottamalla lapsen syliin. Vaikka kosketus ja eleet olivat havainnointivaiheessa erotettu kahdeksi eri vuorovaikutusaloitteen tekotavaksi, ei niitä käsitellä tutkimuksen tuloksissa vuorovaikutusaloitteiden yhdistelmänä.

Etukäteen valituista nonverbaaleista vuorovaikutusaloitteista katsekontaktilla haettua vuorovaikutusta havaitsimme leikkitilanteessa eniten yhdessä eleiden kanssa. Tällä tavoin luotu vuorovaikutus ei ollut pitkäkestoista. Eleet toimivat vuorovaikutusaloitteen tekotapana parhaiten yhdessä jonkin muun nonverbaalin vuorovaikutuksen kanssa lukuun ottamatta kosketusta.

4.3 Vuorovaikutusaloitteisiin vastaaminen

TAULUKKO 3.

Vuorovaikutusaloite	Kasvattajan esimerkkivastaus
Itku	Syliin ottaminen/lapsen hoivaaminen
Naurahdukset/ eri äänenpainoilla tehdyt äännähdykset	Kysymykset/toteamukset
Katse	Kysymykset/toteamukset/ilmeet
Kosketus	Syliin ottaminen/lapsen hoivaaminen
Kuvan osoittaminen	Lapsen toiminnan sanoittaminen
Esineen ojentaminen	Lapsen toiminnan/esineen sanoittaminen
Kieriminen	Kannustaminen
Näennäinen kaatuminen	Ei vastausta

Kasvattajat vastasivat heille osoitettuihin nonverbaaleihin vuorovaikutusaloitteisiin aina jollain tavalla. Vastaamistavoissa oli eroja kasvattajien välillä. Vastaamistapojen eroihin vaikutti se, millä tavoin lapsi oli tehnyt vuorovaikutusaloitteen kasvattajalle.

Kasvattajat vastasivat lasten ääntelyyn, itkuun, naurahduksiin ja erilaisiin äännähdyksiin eri tavoin. Itkuun kasvattajat vastasivat ottamalla lapsen syliin ja hoivaamalla lasta. Muunlaisiin äännähdyksiin kasvattajat vastasivat usein huomioimalla lasta erilaisin kysymyksin ja toteamuksin, kuten seuraavasta esimerkistä ilmenee. ”Kylläpä sinua naurattaa.” (Kasvattaja 1). Vastaavalla tavalla kas-

vattajat vastasivat myös katseen avulla tehtyihin vuorovaikutusaloitteisiin. Lisäksi katseella luotuun vuorovaikutukseen kasvattajat vastasivat ilmeellä. Pelkän ääntelyn tai katseen avulla luotu vuorovaikutus ei ollut pitkäkestoista.

Kosketuksella tehtyihin vuorovaikutusaloitteisiin kasvattajat vastasivat ottamalla lapsen syliin tai kainaloon. Kosketuksen avulla luodut vuorovaikutustilanteet olivat kestoiltaan pidempiä kuin ääntelyn tai katseen avulla luodut tilanteet.

Eleitä sisältäviin vuorovaikutusaloitteisiin vastaamisessa oli havaittavissa enemmän eroja kasvattajien välillä kuin muiden tapojen yhdistelmänä tehtyihin vuorovaikutusaloitteisiin vastaamisessa. Lapsen eleillä tekemään vuorovaikutusaloitteeseen kasvattajat vastasivat sanoittamalla lapsen eleitä ja toimintoja tai eleisiin liittyviä esineitä. Lapset saattoivat osoittaa kasvattajalle esimerkiksi jotakin seinällä olevaa kuvaa, johon kasvattaja vastasi sanoittamalla, mitä kuvassa on. Kasvattaja 3: "Onko se kärpänen?". Sama toistui myös silloin, kun lapsi näytti tai ojensi kasvattajalle jotakin esinettä: "Mikä sulla on siinä kädessä? Onko se appelsiini?" (Kasvattaja 1).

Eroja kasvattajien välillä havaitsimme sanoittamisen johdonmukaisuudessa. Osa kasvattajista haki vuorovaikutustilanteelle jatkuvuutta sanoittamisen avulla nimeämällä esineen ja sen lisäksi antamalla esimerkin sen käyttötarkoituksesta leikissä. Kasvattaja 1: "Auto ajaa autotiellä prum prum". Antamallaan esimerkkillä kasvattaja myös rikastutti lapsen leikkiä. Osa kasvattajista ei kuitenkaan vienyt vuorovaikutustilannetta esineen nimeämisestä pidemmälle. Kasvattaja 2: "Onpa hieno auto".

Lapsen kieriminen lattialla herätti kasvattajien huomion, muttei johtanut pidempikestoiseen vuorovaikutukseen. Kasvattajat kuitenkin huomioivat lapsen tekemän vuorovaikutusaloitteen erilaisin ilmein, elein, toteamuksin ja sanoin. Kasvattajat muun muassa hymyilivät lapselle, taputtivat käsiään yhteen sekä keuhuivat lasta. Kasvattaja 3: "Kylläpä osaat hienosti kieriä siinä lattialla".

Näennäiseen kaatumiseen ja itkuun kasvattajat jättivät tarkoituksella vastaamatta. Kasvattajat kyllä osoittivat huomioineensa kaatumisen, mutta tekivät lapselle selväksi, ettei kyseinen keino hakea huomiota ole toimiva. Kasvattaja 2

sanoo Kasvattajalle 1: "Näitkö? Taas sama". Kasvattaja 1 sanoo lapselle: "Noniin, nousepa ylös ja mene jatkamaan leikkiä". Tämä oli vuorovaikutusaloitteista ainut tapa, mihin kasvattajat vastasivat negatiivisesti.

5 POHDINTA

Pohdinta- luvussa keskitymme tarkemmin tutkimuksemme tuloksiin. Ensimmäisessä kappaleessa tarkastelemme tutkimuksemme tuloksia ja esittelemme johtopäätökset tutkimuskysymysten avulla. Tämän jälkeen tutkimuksen arviointi- luvussa arvioimme tutkimuksen luotettavuutta. Pohdinta- luvun viimeinen kappale sisältää jatkotutkimusaiheet ja käytännön sovellukset.

5.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän laadullisen tapaustutkimuksen tavoitteena oli tutkia havainnoimalla alle 3-vuotiaiden lasten nonverbaalisia vuorovaikutusaloitteita sekä sitä, miten kasvattajat vastaavat näihin vuorovaikutusaloitteisiin.

Ennen tutkimusta valitsimme havainnoitavat nonverbaaliset vuorovaikutusaloitteet teoretietoa avuksi käyttäen. Havainnoitaviksi nonverbaaleiksi vuorovaikutusaloitteen tekotavoiksi valikoituivat ääntely, katse, kosketus sekä eleet. Tutkimuksemme tuloksista kävi ilmi, että lapset käyttivät kaikkia ennalta valittuja nonverbaaleja vuorovaikutusaloitteita. Vuorovaikutuksen aloittamiseksi tehokkain tapa oli yhdistää kaksi nonverbaalia vuorovaikutusaloitetta esimerkiksi katse ja ele.

Havaitsimme, että kosketus toimi vuorovaikutuksen tekotapana sellaisenaan, eikä se tarvinnut rinnalleen toista tapaa aloittaa vuorovaikutusta. Kosketusta sisältäneiden aloitteiden avulla luotu vuorovaikutustilanne oli myös kestoaltaan pidempi verrattuna muilla tavoilla tehtyyn aloitteeseen. Etukäteen valitujen nonverbaalien vuorovaikutusaloitteen tekotapojen lisäksi havaitsimme yhden muun tavan tehdä vuorovaikutusaloite, joka oli näennäinen kaatuminen ja sen seurauksena itkeminen. Tämä oli ainoa vuorovaikutusaloitteen tekotapa, johon kasvattajat vastasivat negatiivisesti. Tähänkin aloitteeseen kasvattajat vastasivat, mutta eivät vastauksellaan varsinaisesti luoneet vuorovaikutustilannetta lapsen kanssa.

Tutkimuksessamme ilmeni eroja kasvattajien tavoissa vastata lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin. Tutkimuksemme osoitti, että omalla tavallaan vastata kasvattaja pystyy vaikuttamaan lapsen kanssa luodun vuorovaikutustilanteen keston, luonteeseen sekä osittain myös sen sisältöön. Myös Papousekin (2007, 264) tekemästä tutkimuksesta käy ilmi, että kasvattajan tapa vastata lapsen tekemään vuorovaikutusaloitteeseen vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen. Tutkimuksessamme kasvattajat vastasivat lasten tekemiin vuorovaikutusaloitteisiin kysymyksin ja toteamuksin, sanoittamalla toimintaa ja esineitä tai ottamalla lapsen syliin. Lapsen tekemän aloitteen tekotapa vaikutti siihen, kuinka kasvattaja siihen vastasi. Yksittäisin nonverbaalein tavoin tehdyt aloitteet olivat huomattomattomia ja jäivät useimmiten vaille vastausta.

Beukerin ym. (2013, 79) tekemän tutkimuksen mukaan jo 9-15kk ikäisenä lapsi pystyy tekemään eleitä, mutta vasta muutamia kuukausia myöhemmin lapsi pystyy hyödyntämään niitä katseeseen rinnastettuina kommunikaatiotaitoina. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että puhetaidottomuudesta huolimatta lapset pyrkivät luomaan vuorovaikutusta ja vuorovaikutustilanteita ympärillä olevien ihmisten kanssa. Myös meidän tutkimuksemme tulokset osoittavat, että alle 3-vuotiailla lapsilla on hyvin monipuolisia keinoja tehdä vuorovaikutusaloitteita kasvattajille myös nonverbaalisesti.

5.2 Tutkimuksen arviointi

Pohdittaessa tutkimuksen luotettavuutta on huomioitava, että tutkimusaineisto on kerätty yhden havainnointikerran aikana ja vain yhdessä päiväkotiryhmässä, mikä saattaa vaikuttaa tulosten yleistettävyyteen. Päiväkoti oli toiselle tutkijoista entuudestaan tuttu, mutta emme kokeneet sen olevan vaikuttava tekijä tutkimuksemme tuloksiin. Tutkimuksen jokaiseen vaiheeseen osallistui kaksi tutkijaa.

Havainnointi nonverbaalisen viestinnän osalta on haastavaa virheellisten tulkintojen vuoksi (Svinhufvud ym. 2009, Ahonen 2015, 47 mukaan). Onkin hyvä muistaa, että tutkimuksen tulokset perustuvat tutkijoiden omiin havaintoihin ja tulkintoihin. On siis mahdollista, että havainnoinnissa on tapahtunut tutkijoiden

välillä tulkintaeroja. Osa kasvattajan vuorovaikutusaloitteisiin vastaamisesta on voinut jäädä tutkijoilta huomaamatta. Lisäksi on otettava huomioon, että kasvattajat ovat voineet jättää tarkoituksella vastaamatta osaan lasten tekemistä vuorovaikutusaloitteista.

On huomioitava, että havainnoitavat vuorovaikutusaloitteen tekotavat olivat ennalta valikoituja, mikä osaltaan rajoitti tutkimusaineiston keräämistä. On mahdollista, että kaikki lapset eivät kokeneet havainnointitilannetta luonnolliseksi leikkiatilanteeksi, mikä on voinut vaikuttaa lasten ja kasvattajien käyttäytymiseen. Vuorovaikutukseen lasten ja kasvattajien välillä on saattanut vaikuttaa tutkittavien sen hetkinen tunnetila. Myös ryhmän sisäiset henkilökemiat, jotka eivät näyttäyty ryhmän ulkopuolisille, ovat saattaneet vaikuttaa vuorovaikutukseen tutkittavien välillä. Havainnoinnissa tulisikin aina ottaa huomioon tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden välinen suhde sekä vuorovaikutustilanteen kulttuurinen konteksti (Svinhufvud ym. 2009, Ahonen 2015, 47 mukaan).

Tutkimuksemme suunnitteluvaiheessa tutkimuskysymyksiä oli kolme, mutta toteutusvaiheessa vain kaksi. Kolmas tutkimuskysymys olisi käsitellyt lasten keskinäisiä vuorovaikutussuhteita. Tulimme kuitenkin siihen lopputulemaan, että kolmas tutkimuskysymys ei ole käsittelemämme aiheen kannalta relevantti. Havainnointia tutkimusmenetelmänä on kritisoitu, koska havainnoija voi muuttaa havainnointitilanteen kulkua (Hirsjärvi ym. 2009, 213).

5.3 Jatkotutkimusaiheet ja käytännön sovellukset

Tutkimuksemme tulokset herättävät pohtimaan jatkotutkimuksen mahdollisuuksia kasvattajan näkökulmasta. Mielenkiintoista olisi tutkia yhä tarkemmin kasvattajan vuorovaikutusaloitteisiin vastaamisen merkitystä sekä sen tuomia mahdollisuuksia lapsen oppimisen ja kehityksen tukemisessa. Jatkotutkimuksen kohteena voisi olla esimerkiksi kasvattajien vastaaminen vuorovaikutusaloitteisiin pedagogisesta näkökulmasta tarkasteltuna. Kiinnostavaa olisi tutkia myös eri tehtävänimikkein työskentelevien kasvattajien välisiä eroja vuorovaikutus-

aloitteisiin vastaamisessa. Houkuttelevaa olisi selvittää, voisiko tällaisen jatko-
tutkimuksen avulla kehittää varhaiskasvatusalan koulutuksen tarjoamia peda-
gogisen osaamisen valmiuksia.

LÄHTEET

- Ahonen, L. 2015. Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Väitöskirja. Tampere University Press: Tampere. Viitattu 18.4.2021.
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98158/978-951-44-9971-5.pdf>
- Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino: Tampere. E-kirja.
- Beuker, K.T., Rommelse, NN., Donders, R. & Buitelaar, J.K. 2013. Development of early communication skills in the first two years of life. *Infant Behavior & Development*, 36, 71-83. Viitattu 18.4.2021.
https://www.researchgate.net/publication/233974934_Development_of_early_communication_skills_in_the_first_two_years_of_life
- Grönfors, M. 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätymenetelmät. E-kirja.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi, 160-166.
- Koivula, M. & Laakso, M-L. 2017. Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmasta. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 108-128.
- Lehtinen, E. & Koivula, M. Leikki yhdistää lapsia ja aikuisia. 2017. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), *Valloittava varhaiskasvatus - Oppimista osallisuutta ja hyvinvointia*. Tampere: Vastapaino, 177-191.
- Munter, H. Alle 3-vuotiaiden leikki, kuvittelu ja lasten aloitteisiin tarttuva narratiivinen pedagogiikka. 2013. Teoksessa K. Karila, & L. Lipponen (toim.), *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. Tampere: Vastapaino, 113-158.
- Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.
- Papousek, M. 2007. Communication in early infancy: An arena of intersubjective learning. *Infant Behavior & Development*, 30, 258-266. Viitattu 18.4.2021.

<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0163638307000240>

Salminen, J. 2017. Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 163-176.

Thomason, A.C. & La Paro, K.M. 2013. Teachers' Commitment to the Field and Teacher-Child Interactions in Center-Based Child Care for Toddlers and Three-Years-Olds. *Early Childhood Education Journal*. 41, 227-234. Viitattu 18.4.2021.

https://www.researchgate.net/publication/257556883_Teachers'_Commitment_to_the_Field_and_Teacher-Child_Interactions_in_Center-Based_Child_Care_for_Toddlers_and_Three-Year-Olds

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2018. Tammi.

Turja, L & Vuorisalo, M. 2017. Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen & P. Eerola-Pennanen (toim.), Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Tampere: Vastapaino, 36-55.

Vilkka, H. 2006. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi. E-kirja. Viitattu 20.4.2021.

<http://hanna.vilkka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>